

HED

OMGIVANDE LANDSKAP/SIKTLINJER

Heds socken ligger i Skinnskattebergs kommun i västra delen av Västmanlands län. Landskapet karakteriseras av en uppodlad dalgång längs Hedströmmen, skogbevuxna höjdparter samt hedmarker. Kyrkan ligger på en ås omgiven av tallar synlig från förbipasserande landsväg.

VÄGNÄT/STIGAR/VATTENDRAG

Hedströmmen rinner i nord-sydlig sträckning genom socknen. Vattendraget har varit viktigt för att få kraft till brukens verkstäder. Det har också fungerat som transportväg för att forsla material ner till utskleppningshamnar vid Mälaren. Åsen som kyrkan ligger på har sedan gammalt varit en viktig kommunikationsled. Under medeltiden passerade pilgrimsleden till den helige Olavs grav i Trondheim, Norge här.

1866 invigdes Köping-Uttersbergs järnväg med syfte att förenkla och effektivisera transporten av produkter från Bergslagen till Köping för utskleppning. Järnvägssträckan passerade väster om kyrkans ås och den äldre landsvägen. Idag är järnvägen nedlagd och sträckan används som gång- och cykelväg. Landsvägen flyttades under 1930-talet och förlades väster om järnvägen. Av den tidigare landsvägen återstår endast grusade vägar som används som promenadstigar.

KYRKAN, DESS PLACERING OCH BYNS UTBREDELSE

Bruksverksamheten i området startade på 1500-talet. Flera bruk och hammare fanns i socknen bl.a Karmansbo, Jönsarbo och Bernshammar. I nära anslutning till bruken finns herrgårdsanläggningar. I Nyhammar, direkt öster om kyrkan, byggdes flera flyglar av den tänkta herrgårdsanläggningen. Bruket hann dock gå i konkurs innan huvudbyggnaden hann uppföras. Fem flygelbyggnader från 1760-talet återstår idag. Flygelbyggnaderna har därefter haft olika användning, såsom skola, ålderdomshem, fängelse och förskola.

Heds första kyrka var ett kapell byggt i trä år 1593. Kapellet låg nära där prästgården ligger idag. En ödekyrkogård finns fortfarande kvar. Hed tillhörde tidigare Malma församling men när bruken

expanderade och fler människor sökte sig till området bildades en egen församling 1648. En ny korskyrka byggdes 1685–87 uppe på åsen på samma plats som dagens kyrka från 1789–92.

Den före detta prästgårdens huvudbyggnad i öster nedanför kyrkåsen uppfördes 1798. Kaplansbostaden uppfördes 1794 och ligger längs vägen söderut. En skolbyggnad låg nedanför åsen intill landsväg och järnväg. Närmast kyrkan i östra sluttningen finns den före detta folkskolan/klockarbostaden från 1865, en faluröd byggnad i två våningar som idag använd av kyrkogårdspersonalen och ortens hembygdsförening. Intill ligger församlingshemmet, uppfört 1921 som sockenstuga. En kyrkvaktmästarbostad och lärarbostäder uppfördes under 1950-talet. Bägge byggnaderna uppfördes med moderna putsade fasader. Hembygdsföreningen kompletterade miljön kring kyrkskolan genom att flytta dit två timmerbyggnader från 1700-talet.

GRÖNSTRUKTUR

Åsen som kyrkan ligger på gör kyrkbyn mycket kuperad. Åsen är bevuxen med tallar och omges av öppna fält blandat med skogspartier. Vid prästgården finns resterna av en allé norr om prästgårdens huvudbyggnad. Tidigare gick landsvägen förbi kyrkan, kyrkbacken och passerade prästgården och vidare norrut mot Bråten och Bysala. Stora delar av prästgårdens trädgård har omvandlats till jordbruksmark.

BEBYGGELSE

Prästgårdens vitputsade huvudbyggnad uppfördes 1798. På gården finns två timrade och panelade faluröda flyglar varav en av dessa inrymmer den före detta tiondeboden. Längs den äldre vägsträckningen söderut och idag avsides ligger den före detta kaplansgården från 1793. Gården har flera ekonomibygnader från 1900-talet.

Den före detta kyrkskolan var tidigare klockargård, bostad för lärare och tidvis även för en barnmorska. Byggnaden uppfördes 1865 och används idag av kyrkan och hembygdsföreningen och inrymmer ett skolmuseum. Den har fasader av falurödfärgad locklistpanel, vitmålade snickerier och tegeltäckt sadeltak. En tegelbyggnad som var folkskola från sent 1800-tal eller 1900-talet början finns väster om kyrkan intill landsvägen. Idag är byggnaden kraftigt ombyggd och inrymmer kontors/industribyggnaden. Två lärarbostäder byggdes bakom skolan på 1950-talet.

Den första sockenstugan från 1750-talet revs 1965. En ny sockenstuga byggdes 1921. Byggnaden används idag som församlingshem.

<i>Byggnadstyp</i>	<i>Årtal</i>	<i>Kommentar</i>
Ja Kyrkan	1789–1792	Ersatte träkyrka från 1687. Första kyrkan på platsen från 1593 låg där prästgården ligger idag.
Ja Prästgård	1796	
Ja Sockenstuga	1921	Första sockenstugan från 1750-talet revs 1965. 1921 ny sockenstuga, idag församlingshem.
Ja Klockaregård Fattigstuga	1865	Även skola
Ja Skolhus	1856	Även klockargård
Ja Tiondebod Sockenmagasin Kyrkstall	1790-tal?	I pg länga/flygel
Ja Komminister/kaplansgård	1794–95	Användes som gästgivargård efter 1876 samt som arrendatorsboställe efter 1910.
Ja Vaktmästarbostad	1950-talet	

TIDSPERIOD OCH VÄRDERING

	Äldre medeltid till 1350	o	1 Betydande värde som helhet
	Yngre medeltid 1350–1550		
o	1550–1760		3 Få betydande värden
	1760–1860		
	1860–1920		
	1920–2000		
	Blandad tidsperiod		

UTMÄRKANDE KARAKTÄRSDRAG

Endast kyrkan och industribyggnad är synliga från väg 250. Miljön är kuperad. Sockengemensamma byggnader ligger på östra sidan åsen.

ANVÄNDNING IDAG

Kyrklig verksamhet, föreningsverksamhet, privat boende, handel och industri.

ATT TÄNKA PÅ

Samtliga fornminnen är skyddade enligt 2:e kapitlet Kulturmiljölagen.

Kyrkobyggnaden, kyrkotomten, de kyrkliga inventarierna och begravningsplatsen skyddas genom 4:e kapitlet kulturmiljölagen.

Allén till prästgården är skyddad enligt miljöbalken.

Miljöbalkens generella biotopskydd gäller för odlingsrösen, stenvägar, åkerholmar, alléer (även enkelradig), småvatten och våtmarker, källor samt pilevallar (hamlade träd på rad).

Delar av marken inom området kan regleras av detaljplan enligt plan- och bygglagen.

VIDARE UNDERSÖKNINGAR

Fanns det en tidigare prästbostad på platsen innan nuvarande? Är bodarna äldre än pg?

KÄLLOR

Kulturhistorisk karakteristik Heds kyrka, 2005, Västerås stift

Kulturminnesvårdsprogrammet för Skinnskattebergs kommun, 1982

Prästgårdsinventering U-län, Riksantikvarieämbetet, 1987

Äldre kartor, Lantmäteriet

Bengt Södersten, informant

Heds kyrka och kyrkogård.

Församlingshemmet (före detta sockenstuga) från 1921.

Den före detta kyrkskolan var tidigare klockargård, bostad för lärare och tidvis även för en barnmorska. Byggnaden uppfördes 1865.

Kyrkbacken ner mot före detta prästgården. Synligt i bild från vänster: före detta kyrkskola, församlingshem, hembygdsgårdens bod.

Före detta kyrkvaktmästarbostad.

Före detta järnvägsspår nedanför åsen.

Länga vid före detta prästgården med tiondebod.

Före detta komministergårdens huvudbyggnad.

Före detta folkskola nedanför kyrkan.

Lärbostad vid folkskolan.